

VARIA

Bibliopolium

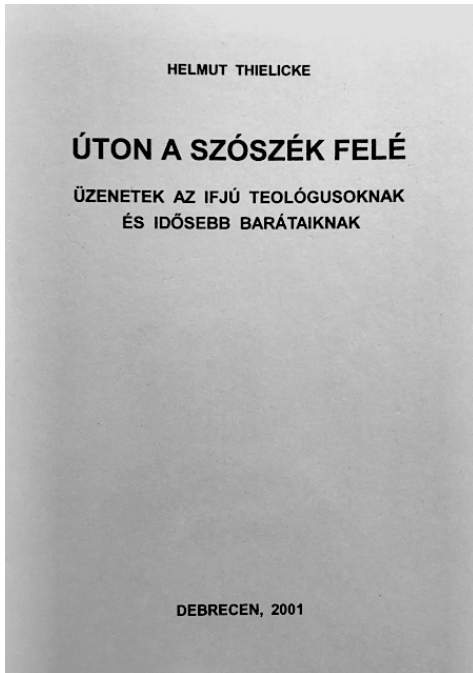
Helmut Thielicke: *Úton a szószerék felé.*

Üzenetek az ifjú teológusoknak és idősebb barátaiknak

Ford. Fazakas Enikő, Kovács Zoltán, Kun Lajos, Némedi Gusztáv, Oláh Attila.

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Gyakorlati Teológiai

Tanszéke, Debrecen 2001, 132. old.

Helmut Thielicke (1908–1986) *Auf dem Weg zur Kanzel. Sendschreiben an Junge Theologen und ihre Älteren Freunde* (Quell Verlag, Stuttgart) című könyve 1983-ban jelent meg. Azóta a Hamburgi Egyetem Teológiai Fakultását megalapító, s ott professzorként és dékánként, majd 1960-tól 1978-ig az egyetem rektoraként is tevékenykedő rendszeres teológus halála előtt három évvel kiadott kötetet számos nyelvre, többek

között angol, francia, olasz, spanyol és japán nyelvre is lefordították, 2001-ben pedig magyar nyelven is hozzáférhetővé lett a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szakfordító Társaságának munkája révén. A társaság fordítói munkáját ifj. Fekete Károly irányította szakmailag, a szöveget Pető Lajosné szerkesztette és lektorálta.

Thielicke professzor a világ minden kontinensének számos országában tanított vendégelőadóként a teológiai fakultásokon, előadásokat tartott rangos nemzetközi konferenciákon és különféle gyülekezetek előtt. Ez a könyv pedig úgy született meg, hogy egybeszerkesztette a több évtizedet átölelő teológiai tanári tapasztalatait összefoglaló előadásait. Ezekben elsősorban a teológiai tanulmányaikat elkezdő hallgatókat szólítja meg, de munkáját haszonnal forgathatják a hivatásukat gyakorló lelkipásztorok is. Ugyanis az a téma, amely foglalkoztatta a néhai professzort, állandó kérdése az igehirdetés szolgálatát végző lelkipásztoroknak: hogyan kell felkészülni az igehirdetésre? Ezért a könyv az időközben eltelt majdnem négy évtized után sem veszítette el aktualitását.

Helmut Thielicke professzor úgy vélekedik saját koráról, hogy ritka volt az olyan igehirdetői generáció, amelyet rosszabbul értettek volna, mint éppen a saját nemzedékét, jóllehet a teológiai oktatásban folyamatosan foglalkoztak a megértés kérdésével, sőt még a hermeneutikát is önálló diszciplínává tették.

A könyv négy fejezetre oszlik, s ezek közül a harmadikban három mintaprédikációját is megosztja olvasóival, hogy ezáltal is szemléltesse azt az elméleti háttérrel, amelyről helyenként az egészséges humor eszköztárával, máskor pedig a mély, rendszeres teológiai megalapozottság hangnemében szól.

Az első fejezetben egy kis lelkigyakorlatra hívja olvasóit, amelyet a teológus hallgatónak, a teológusoknak, a lelkipásztoroknak, az egyháznak önvizsgálataként kell felfognunk. Meglátása szerint az igazi teológus a gyülekezet felől, a gyülekezet érdekében és a gyülekezet nevében gondolkodik az igehirdetés kérdéséről. Ő nem is tud elképzelni olyan teológust, legyen az egyetemi tanár, lelkipásztor vagy pedig teológiai hallgató, aki az igehirdetéssel foglalkozva nem a gyülekezet tagjaként értelmezi önmagát; aki a parókia dolgozószobájába mint „mentsvárba”, vagy egyetemi katedrájának bástyájába rejtőzve zárja el magát a valós egyházi-gyülekezeti élettől, de sorai mégis sejtetik, hogy tudomása van ilyenekről.

Teológiai tanárként tisztában van azzal, hogy teológushallgatói milyen lelki-szellemi folyamatokon mennek keresztül tanulmányi éveik során, és úgy

vélekedik, hogy sokuk számára a teológiai tudomány olyan sokként hat, amelyből feleszmélni nem egyszerű, és nem rövid ideig tartó folyamat. Azok a fiatalok, akik hitre jutottak, erős elhivatást éreznek, az Isten ügyéért buzognak, és aktív gyülekezeti, ifjúsági élet után kezdik el teológiai tanulmányaikat, hamar megváltozhatnak, s ez nem tesz jót sem nekik, sem a fakultásnak, sem az egyháznak, sem a gyülekezeteknek.

A teológiai tudomány okozta megrendülés miatt egy kisebb csoportjuk teljesen eltántorodik attól, hogy gyülekezeti szolgálatra kötelezze el magát, és abbahagyják tanulmányaikat. Mások kötelességtudatból, esetleg félszegségből, mert nem mernek kiállni véleményük mellett, összeszorított foggal végzik el egyetemi tanulmányaikat, viszont nem lesz belőlük lelkipásztor, hiába is várnák ezt a gyülekezetek, és más pályára térnek. Másokat az évek során megszerzett teológiai műveltség tesz felfuvalkodottá, beszédükben csak úgy hemzseg a sok tudományos szakszó: prédikációjukat teletömik például latinításokkal, sőt még hétköznapi beszédüket is, amikor a gyülekezet tagjaival érintkeznek. A szószékre inkább egzegézist, mintsem prédikációt visznek fel. A gyülekezet tagjait lenézik a teológiai tudományokban való járatlanságuk miatt; a rendre megüresedő templompadok sem rendítik meg őket, sőt éppen ebben látják a maguk felsőbbrendűségének igazolását.

Helmut Thielicke a hallei teológus-professzorra, Martin Kählerre (1835–1912) hivatkozva érvel amellett, hogy a teológushallgatók és a szolgáló lelképásztorok esetében a hitnek csak akkor van értelme, ha azt az Istenbe fenntartás nélkül vetett hitként tudják megőrizni. Ugyanis az örök lelképásztori sors ehhez a fenntartás nélküli hithez van kötve. Ezért lehetetlenség, hogy hitüket a történeti kutatás mindig változó eredményei és a tudományos divatok határozzák meg; vagy hogy hitük ezektől függjön. Helmut Thielicke felismerése igen-igen fontos: a teológia sohasem „alapozhatja” meg az igehirdetést, ha szemléletmódja nem azonos a prédikációéval. A kiindulópont tehát nem a teológia mint tudomány, és nem is az ezt művelő egyetemi közeg, hanem mindig az egyház, a gyülekezet. Amennyiben a teológushallgatók, a lelképásztorok és teológiai tanárok nem „kívülről” érkeznek a gyülekezetbe, hanem annak élő és szerves tagjai, akkor fel kell készülniük arra, hogy ha a gyülekezetek nem is értenek meg mindent a „magas” teológiából, kérdéseik nemcsak hogy lehetnek, hanem lesznek is; és Thielicke szerint a kérdezést semmiképpen sem szabad a lebecsülendő dolgok közé sorolni.

Helmut Thielicke számára ismerős az az állapot is, amikor a teológus már nem második, hanem harmadik személyben kezd gondolkozni mindenről, és az Istennel addig ápolt személyes kapcsolatát a pusztá tárgyilagosság váltja fel: a Szentírást már nem úgy olvasa mint az őt megszólító Igét, hanem

csak mint egzegetikai fáradozásának tárgyát. Ez a veszély a mindenkori lelképásztort is fenyegeti, és abban nyilvánul meg, hogy a Bibliát már inkább csak ezzel a szakmai hozzáállással olvassa: hogyan is kellene homiletikailag kiértékelni az adott igerészt? Mit kell tenni ilyenkor a lelképásztornak? Újra azt kell szem előtt tartania, hogy Isten igéje párbeszédre hív. Isten szól, és az ő szavát nemcsak megérteni szükséges, hanem meg is kell válaszolni. Ennek a párbeszédnek kell meghatároznia a lelképásztor teológiai módszerét is. De Isten szavát már megérteni is csak úgy képes, ha azt mint hozzá intézett megszólítást ismeri fel, fogadja el, és válaszol is rá.

Thielicke éppen abban látja a baj egyik forrását, hogy a lelképásztor kilép az Isten által kezdeményezett párbeszédből, és már nem Isten*nel*, hanem Isten*ről* kezd beszélni. Ugyanis, aki megszűnik lelki embernek lenni, az automatikusan elhibázott teológiát kezd művelni még akkor is, ha gondolatilag „szobatiszta,” ortodox és eredendően lutheri is. Az ilyen teológiában ott rejtőzik a halál; mert a teológia lehet jégpáncél is, amely elnyom és megfagyaszt. De lehet a teológia Krisztus gyülekezetének lelkiismerete és irányítója is, sőt éppen ez a feladata. Hogy melyik valósul meg e kettő közül, attól függ, hogy odafigyelő és imádkozó keresztyének milyen mértékben állnak e teológiai „ügylet” mögött. Thielicke professzor szerint mindenkinek odafigyelő és imádkozó keresztyénként kell harcolnia azért, hogy a teológia Krisztus katonája

legyen, és nem pedig holttest a csatamezőn.

Az igehirdetésre való készülés tekintetében azt a tanácsot adja a lelkipásztoroknak, hogy az egzegézis, meditáció és prédikáció sorrend helyett a meditációval kezdjék munkájukat, és első lépésként ne a bibliai szöveg értelmi összefüggéseit próbálják megérteni, hanem forgassák azt a szívükben, és kérdezzék meg, mi a személyes üzenete számunkra. Ezt követheti az egzegézis, majd pedig a prédikáció kidolgozása. Int attól, hogy a teológiai tudományokban jeleskedő elmék gondolatait előbbre valóknak tartsuk, mint magát a Szentírást, mert így a tolmácsolt szöveg interpretálót fogjuk értelmezni, és nem magát a Szentírást.

Meglátása szerint az igehirdetőnek nem teológiai felvilágosítást kell adnia a gyülekezetnek, hanem az Igét kell hirdetni. A teológiai „laboratóriumból” csak annyit kell a szószékre vinni, amennyi feltétlenül szükséges. Ilyenkor hátra kell hagyni minden olyasmit, ami a lelkipásztori dolgozósobába tartozik. Ez nem azt jelenti, hogy kerülni kell a gyülekezetben felmerülő teológiai kérdéseket; mert az Ige világosság, tehát egyértelmű, és a lelkipásztor nem hagyhatja homályban a választ kereső vagy váró híveket. A lelkipásztornak mindenekelőtt az Igét kell elsjátítani, magáévá tennie. Ez viszont csak úgy valósulhat meg, ha az Igét a saját kérdéseivel hozza kapcsolatba, és úgy fogadja el azt, mint az ezekre adott feleletet. Emellett az Ige olyan hatalom is, amely egészen más és új

kérdéseket vált ki belőle. Ha a lelkipásztor így viszonyul a Szentíráshoz, akkor eleven dialógusba kezd a múlttal. A teológiának tehát prédikálhatónak kell lennie, mert az a prédikációból származik.

Amint arra már az előbbieken is utaltam, Helmut Thielicke három mintapredikációt is beépít könyve harmadik fejezetébe. Mivel e rövid ismertetés keretében nincs mód részletes elemzésükre, most csupán címüket és textusukat soroljuk fel: *Milyen megbízhatóak a Jézusról szóló beszámolók?* Lk 1,1–4; 1Kor 15,3–8.14–19; 2. *Csodálkozás egy csodáról szóló beszámolón.* Mt 8,18–27; 3. *Mit gondoljunk a Biblia jövőre vonatkozó kijelentéseiről?* Mt 24,1–14. Thielicke úgy tekint a három mintapredikációra, mint amelyek az úgynevezett tanító predikációtípust szeretnék feleleveníteni. Törekvését leginkább az tükrözi, hogy textusai egy adott témához kiválasztott igehelyek, amelyeknek alapján konkrét teológiai kérdésekre tud igeszerű választ adni. Figyelemre méltó, hogy a második predikáció textusa (Mt 8,18–27) olyan igeszakasz, amelyre Thielicke a leggyakrabban támaszkodott könyve mondanivalójának kifejtése rendjén.

Az is figyelemre méltó, hogy az utolsó fejezetben a szerző úgy vázolja fel Charles Haddon Spurgeon prédikatori portréját, mint aki a lelkeszi szolgálatra felkészítő tréner. Itt ismét jelentkezik kritikai hangja, amikor arról ír, hogy saját kora igehirdetőinek is jót tenne, ha Spurgeonnál járna iskolába: „Mert a mai predikációnk ugyan mesz-

szemenően helyes, egzegetikailag »legitim«, s szakszerűség tekintetében tiszta, de ugyanakkor meglepően halott és vonzerő nélküli is. Nagyon gyakran olyan, mint egy valószerűtlen szellem, azon felül és elszigetelve attól, amit az emberek életük tulajdonképpeni realitásainak éreznek, és amivel beszélgetéseikben foglalkoznak» (96. old.). Spurgeon prédikációiról úgy vélekedik, hogy azon a szituáción kívül is, amelyben eredetileg elhangzottak, lényegükből és formai rangjukból alig veszítettek valamit az idők során. A szerző szerint alig lehet ezt más, 19. századi igehirdetőről elmondani. Ezek a beszédek nem szorulnak szűrésre vagy regenerálásra.

Helmut Thielicke azt is kiemeli, hogy Spurgeon nem becsüli le a retorika „műszabályát”, hanem relatívvá teszi azt. Szerinte éppen ezzel nyeri el lelki helyét. E helye nélkül a *l'art pour l'art* princípiumává és a pszichikai hatásvadászat eszközévé válna. Szerinte Spurgeon megkereszteli a pogány retorikát, és így állítja azt Jézus Krisztus egyházának szolgálatába. Spurgeonnál az egyházi retorika nem egy kevés beszédművészet és egy kis szakmai tudás, hanem megerőltető gyakorlatok sora. Ismeretei a legszélesebb skálán mozognak, kezdve a gége fiziológiájától egészen a hallhatóság pszichológiájáig.

Ezzel Thielicke lényegében a retorikai ismeretek és eszközök igehirdetésben való használata mellett érvel, és itt már jobban érzékelhető, hogy a Karl Barth és Emil Brunner közötti nagy

vita eldöntése helyett a két fél álláspontjának szintézisére törekszik, vagy inkább hajlik Brunner álláspontja felé. A 20. században a protestáns egyház ismét „mumusként” kezdte kezelni a retorikát, de csak azért, mert már Démoszthenésznel, Senecánál és más pogányoknál és rajtuk kívül – *horribile dictu!* – a katolikusoknál is volt már ilyen. Az utóbbi pedig különösen kompromittálónak tűnt számunkra, mert hát az elsősorban jezsuitáknál oly nagy gonddal ápolt beszédművészet nem mutatja-e elég világosan, hogy a retorika „*cooperatio*”, vagyis az ember partnerségi közreműködése üdvössége érdekében, amely egy téves megigazulástan átka alá esik? Ez olyan további kérdéseket vetett fel, amelyek erősítették a retorika iránti gyanakvást: Vajon ezekben a körökben nem mondtak-e le nyíltan arról, hogy egyedül az Igének kell munkálkodnia az emberben? Vajon az ember nem siet-e kezdeményezőként az Ige segítségére a maga szónoki fáradozásaival, a jó benyomás keltésével, az elbűvölés eszközeinek és a meggyőzés technikájának használatával?

Thielicke kissé gúnyosan jegyzi meg, hogy nem elegendő az a megoldás, hogy a teológiai fakultások kissé szemérmesen engedik át a retorikaoktatás feladatát egy-egy nyugdíjas színésznek. Az igehirdetés feladatának „hogyan”-ja nemcsak egyfajta mellékterméke a lelki egzisztenciának, és ebben a „hogyan”-ban – Charles Haddon Spurgeon nyomán – helyet kell kapnia a derűs kedélynek és világiasságnak is.

A derűs kedélyen Thielicke a humort érti, amelynek – véleménye szerint – helye van a szentélyben is, mert ha kiszorul onnan, akkor máshol kap helyet: a kabarékban, a törzsasztaloknál és a konferansziék sziporkáiban. Számára nehezen érthető az a lelkipásztortípus, aki a szószéken komor, gyakran mennydörgő és olykor „villámokat szór”, de amikor egy lakodalmi vagy keresztelés utáni ebéden, illetve más gyülekezeti eseményen vesz részt, ontja magából a szellemes, mosolyra derítő humoros gondolatokat, és gyakran még meg is neveteti hallgatóságát. A szószéki világiasságon pedig azt érti, hogy a lelkipásztornak a világi társalgás hangján, vagyis egészen természetesen kell elmondania a prédikációt, és éreztetnie kell, hogy nagyon közvetlen kapcsolatban áll azzal, amit mond, és hogy benne él abban. Ilyenkor az igehirdető a sajátjából ad át valamit a lehető legtermészetesebb módon. Ez pedig megerősíti hitelességét is.

Miután Thielicke felvázolja Charles Haddon Spurgeon prédikátori portréját, végkövetkeztetésként ezt írja: „Add el mindenedet, amid van (egy halom közkedvelt prédikációirodalmat azonban mindenképpen), és vásárolj magad-

nak Spurgeont (még ha antikváriumokban kell is kutatnod érte!). És ha a tanácsokat, amelyeket szolgálatodra nézve ajánl, nem mint formális receptet veszed át, akkor hadd legyen ő számodra egy Szókratész, aki segít megtalálni saját utadat. Szemináriumát ne úgy használd, mint egy dresszúrát, amely homiletikai tökélyre idomít, hanem mint lelki gyakorlatot, amelyben önmagadhoz jutsz közel, és megtalálsz a »saját hangodat« (127 old.).

A könyvben Thielicke rendszeres teológusként reflektál az egész teológiai oktatás végső kimenetelére, a gyülekezeti szolgálatra és azon belül annak egyik lényeges részére, az igehirdetésre. Megoldást kínál mindazok számára, akik teológiai tanulmányaik után valóban lelkipásztorok szeretnének lenni. Kiemeli a prédikáció jelentőségét, a gyülekezeti szempontok fontosságát, és a retorikát is kész ismét a teológiához ölelni, mert olyan szempontokat fedez fel benne, amelyek ráerősítenek szükségességére. Azt a célt tartja szem előtt, hogy a teológusnak eredményes lelkipásztorrá kell lennie, és a lelkipásztornak mindig meg kell maradnia teológusnak is.

Kulcsár Árpád